

Jacob Berzelius och Östergötland

Korrespondensen mellan Jacob Berzelius och ”Syster Greta”

Jan Trofast

Lund 2020

Utdrag rörande koleraepidemin 1834

Greta Ekmarck till Jacob Berzelius

Fjettmunna den 5 Sept. 1834.

För de glada timar jag hade den Sällheten tilbringa i Ditt och Syskonens angenäma Sällskap tackar jag hjertinnerligen.¹ GUD välsingna den goda Flora som icke antog mina många Skäl at stanna hemma hos mig och sakna en glädje som må hända ej mer erbjudas mig at vara i Sällskap med min älskade Broder och Syster Flora. Hennes uthållande sjuklighet, som jag nu hört öfverflyttad till samma Hosta med Andtäppa, heshet aftynande, en gränslös mattighet m.m. som år 1825 efter den då åkomna häftiga förkylningen ger mig den högst oroande föreställningen at vi ej länge få behålla denna älskade sällsynta vän. GUD göre med oss som Honom godt synes. Hans vilja är alltid den bästa. Hvad Herren finner vara oss nyttigast at bereda oss till vårt Eviga väl – det skickar Han helt säkert. För mig har Herren sedt at bepröfvelser äro nyttiga för at väcka min lust at ute vandra ifrån Lekamen och hemma vara nära Herranom. Flora är lycklig om Hon får komma hem till det goda Landet. Hon är hvar stund färdig at följa sin Frälsare hem. Jag vil ej missunna Henne den outsägliga lyckan at före mig få utbyta denna tidens vedermöda mot den Härlighet GUD beredt dem som Honom älska. GUD allena vet om någon eller några skonas från den förödande grymma farsot som redan nedlagt hela Släckter och upplöst ganska många. Ännu är så vida jag vet vår Landsbygd skonad från denna rysliga Sjukdom, men vi bor nära Wadstena och dageligen hör man at någon eller några stulit sig dit och deri från oagtadt som man säger Sträng bevakning. Stadsboarne i synerhet deras Fattiga är öfver all beskrifning at beklaga. De lida en gruflig nöd då ingen törs föra in några lifsnödvändigheter. Några som trotsar alla faror resa dagligen in med Lifsmedel. Dessa låta så väl betala sig at de Fattiga som intet har at köpa för endast blifva ängsliga åskådare af deras förmon som hafva mer än de behöfva, äfven dessa til utseendet lyckliga hafva denna rysliga tid grufliga qual at se den ena efter den andra under de grufligaste plåger ryckas i Evigheten. GUDS strafftider öfver et syndigt Folk äro komna. Jag har länge tänkt ofta sagt Wårt Land kan ej blifva länge skonat. Wi är här i

---

¹ Sommarhettan i Stockholm gjorde att Berzelius i slutet av juli och början av augusti reste till Östergötland, men den plågsamma värmen och torkan var inte bättre där. Det blev därför bara några få dagar hos familjen Normelli i Grebo innan återresan till Stockholm företogs.

allmenhet observerat ingalunda bättre än våra GrannRike. GUD se till oss i Nåd och göre Straffet mindre än våra Synder det förtjent hafva.²

Här göres anstalter at emottaga den rysliga Sjukdomen. – At så långt möjligt är försvara sig derifrån genom begångnande af beskt Bränvin, beska rötter, hvitlök m.m. Päsar bäras på bara Bröstat med Hvitlök, Svafvel, Camphert och Chlorkalk. Rökningar i rummen och Luften med thära, Svafvel, Saltpeter, Enris, Malört, Ätticka och dylikt mer.

Jag är så lite rädd för Smittan och har så lemnat mig under GUDS hand at jag så länge jag orkar vil se till och tala med de sjuka som omger mig. Min Svepning ligger i ordning. Likkistan kommer hem i Dag. Drengkammaren et mycket snyggt rum med Fönster åt norra Sidan och et litet Fönster åt Gården har jag bestämt till sjukrum för mig och min Piga. Mina två Grannar har afsadt en stor aflägsen Stuga på sin gård. På Ågera har vi en enda Fattig Enka 74 år som har en egen stor Stuga. LifGrenadierns et mycket braf Folk kan äfven ha eget Sjukrum, Begravningsplats på Ågera har vi valt ut. Häraf ser Du at vi Landtboar bjuda till at lyda Order och ställa oss i ordning så långt vi förstå men ingen Läkare är här i Orten at tilgå.

Fru af Burén, biträdd af sin hederlige Son Brukspatron Pontus af Burén och Anton Aurelius har alla anstalter färdiga för Brukets och Herrgårdens Räkning. 20 Likkister, Linne, Sängar, Medicamenter, Grafplats, Likkärrare, Bårar, Spadar, Gräfvare, Sjukhus, Skjötersker, Matordning m.m. alt i ordning. GUD gifve det inte må behövas.

Då jag sistledne Fredag mottog underrättelsen at Choleran nu äfven angripit Stockholm, betogs jag af den förskräckligaste ångest. Jag såg min hulde älskade Bror, mitt enda Stöd på Jorden, et offer för den våldsamme fienden. Jag såg alla mina älskade Anhöriga fälda af denne Mord Ängelen, men snart såg jag under hopp och förtröstan till Herren huru alla dessa älskade skyddades at här qvarblifva för at gangna Samhället och glädja älskade som ännu qvarlefva. Jag såg slutligen huru GUD hade utsedt några få af sina tillbedjare at tåla tröst och hugsvalelse till de Aflidande.

---

² Kolerajukdomens härjningar 1834 är vitt beskrivna. Berzelius var ordförande i sundhetsnämnden i Adolfs Fredriks församling i Stockholm under hösten 1834 och därigenom hårt engagerad med organistoriska frågor i samband med kolerans härjningar (koleraoffrens jordfästning m.m.). Berzelius publicerade anonymt en artikel "År cholera smittsam" i *Linköpings-Bladet* den 1 oktober 1834, sid. 1-3 (6 spalter) och som sedan återgavs i *Journalen* den 9 oktober 1834, sid. 1-3 (5 spalter). Intressant läsning i sammanhanget är Brita Zackses *Kolera epidemien i Stockholm 1834*, Stockholm (1971), 244 sidor och Daniel Larssons *Kolera – Sambället, idéerna och katastrofen 1834*, Carlsson Bokförlag, Stockholm, (2015), 237 sidor.

Jag går med lugn undergifvenhet mina Öden til mötes. GUD hålle mig värdig at inkomma i sitt Himelska Rike och göra min Själ stark då kroppen ansattes af namnlösa plågor.

.....

Jag har alt för länge uppehållit dig med mit vidlöfliga tal, i hvarje handa ämnen. Hvar stund är dyrbar för Dig, som är så öfverhopad af vigtiga göromål. Så långt mina krafter tillåta arbetar jag i mina yrken. Det är mig då mindre svårt när jag har trägen syselsättning.

Syster Carin och Henes Barn bedja vördsamt och hjerteligen helsa. De förena sig alla med mig at bedja GUD i Nåd bevara Dit dyrbara Lif. Ware Herrans Frid och välsingnelse med oss alla önskar

Min hulde älskade Broders trofasta tacksamma Syster
Marg. Elis. Ekmarck

.....

Jacob Berzelius till Greta Ekmarck

Stockholm d. 9 Sept. 1834.

Bästa Greta! De underrättelser Du lemnat mig om Flora hafva djupt bedröfvat mig. Från Grebo har jag derom ingen vidare underrättelse än at Flora en gång varit inne i Linköping hos Vestman för at rådfråga sig, äfvensom at hon, likasom man i allmänhet är, var serdeles ledsen och bedröfvad öfver den annalkande farsoten.³

Det är ganska naturligt at den skrämmer alla. Vi lemna oss i Guds hand och det onda skal ändå en gång uphöra så väl här som på andra ställen. Det går visst litet allvarsammare til nu efter denna heta sommar, men blir visserligen mer och mer skonsamt då det inträder i orter der höstväderleken hunnit mer och mer återföra folkets hälsotillstånd til et vanligare förhållande.

De förordnanden Du gifvit i Dit bref skal jag förvara; men anmerker dervid at de i min hand icke leda til efterföljd, med annat vilkor än at dina egentliga arftagare lemna sitt bifall dertill, de äro et slags testamentarisk disposition, som måste få helt andra former, hvilka jag hoppas at vi kunna öfverenskomma om sedan den nu öfverhängande faran är förbi. I vanlig tid äro endast 4 personer af hundrade utsatte för at af sjukdomen angripas och de 96 få den icke hvad heldst de derföre utsätta sig eller ej, således

---

³ Sven Abraham Westman (1783-1843), assessor, bataljonsläkare.

ehuru man visserligen kan vara en af de 4, så är det dock mycket större probabilitet at man är en af de 96, som icke deraf angripas. – Af dessa 4 botas med säkerheten, men också rätt ofta 2. Choleran är derigenom en mindre farlig sjukdom än rödsot [dysenteri], när den är smittsam, ty den angriper tredjedelen ofta af et lands befolkning.

Hälsa våra vänner på Jacobsberg.

Din Bror Jacob

Jacob Berzelius till Greta Ekmarck

Stockholm d. 30 Sept. 1834.

Bästa Greta. Hjertligt tack för dit vänskapsfulla bref, och alla dess underrättelser Du der lemnar. Gud ske lof at Floras hälsa småningom förbättras. Hon har regulerat tillskrifvit mig en gång i veckan under denna hela olyckstid, och hade hon det icke så vete Gud hvad verkan dit näst föregående bref kunde hafva utöfvat på mig, just i en period när det icke behöfvades mer än en hjertskakande underrättelse för at genast gripas af Choleran. Många af de bättre personer som dött i Stockholm mådde lika väl eller illa som alla andra, då de vid en oväntad underrättelse om någon vän eller bekants oförmodade död på stället angreps af et utbildadt cholera-anfall, som efter några få timmar gorde slut på lifvet. – På de sednare 14 dagarna har likväl sådant icke händt, utan sjukdomen har nu et mycket mildare lynne och de flesta blifva återställda, som Du väl ser i tidningarna vid jernförelse emellan de tilfrisknade och de döda. Vi begynna nu at indraga sjukhus och Läkare, hvilka kringskickas på andra orter, der man befarar smittans annalkande och gläds åt en läkare som sett den farliga gästen i ansigtet. I Ad. Fredriks församling der jag har Sundhetsnäm[n]dsbestyret hafva vi flera gånger under förra veckan haft antingen ingen död eller ingen insjuknad, men det varierar. Emedlertid har inom församlingen kunnat indragas et sjukhus och entledigas 4 läkare. Ehuru at farsotens aftagande gått öfver alla mina förhoppningar fort, så befarar jag dock at det drager ut kanske hela nästa månad innan den alldeles afstannar.

.....

Huru många Läkare vi under sjukdomsperioden haft i Stockholm vet jag icke, men nog tror jag at om stadens vanliga Läkarepersonal adderas til de för tilfället kallade från annat håll, så går det nog öfver 100; men då t.ex. 400 til 500 människor sjukna i dygnet, så kan man icke hjelpa sig med mindre. Stadens vanliga Läkare tjenstgöra utan betalning. Af tilkallade utexaminerade läkare hade alla 4 Rdr Bco om dagen, de ej utexaminerade

2 Rdr 32 sk Bco om dagen. 8 Danska Läkare hafva 10 Rdr Bco om dagen,
men hvar och en af dem gör skäl för 3 svenska Läkare.

Hälsa Syster Carin och familjen på Jacobsberg.

Din Bror Jacob